

Kaksi kieltä, kaksi modaliteettia

Kuurojen vanhempien kuulevien lasten erityislaatuinen kaksikielisyys

LAURA KANTO

Väitöksenalkajaisitelmä Oulun yliopistossa 27. toukokuuta 2016

Kaksikielisten lasten kielten omaksuminen on kiinnostanut tutkijoita jo vuosikymmeniä. Tutkimuksissa on pyritty kuvaamaan kahden kielen omaksumisprosessia ja sen erityispiirteitä (Genesee 1989; Hoff, Core, Place, Rumiche, Señor & Parra 2012; Petitto, Katerelos, Levy, Gauna, Tétreault, Ferraro 2001; Volterra & Taeschner 1978). Tutkijat eivät ole kuitenkaan tähän mennessä varmistuneet siitä, mitkä ovat kehityksen tyypilliset piirteet kahta kieltä omaksuttaessa (De Houwer, Bornstein & Putnick 2013; Hoff ym. 2012). Tämä asettaa suuria haasteita puheterapeuteille, jotka arvioivat kaksikielisten lasten kielten kehitystä, kuntoutustarvetta ja kuntoutuksen toteuttamista. Kaksikielisten lasten määrän lisääntymisen myötä varhaisen kaksikielisuuden tutkiminen on entistäkin ajankohtaisempaa.

Väitöstutkimukseni tavoitteena oli kuvata kuurojen vanhempien kuulevien lasten eli KODA-lasten (engl. Kids of Deaf Adults) kehityskulkua kaksikieliseksi. Tutkimuksessani tarkastelin heidän kieliympäristöään ja sen yhteyksiä omaksuttavien kielten kehitykseen. Lisäksi pyrin kuvaamaan KODA-lasten kielten käyttöä sekä siihen liittyviä tilannesidonnoisia tekijöitä.

Tutkimuksessani tarkastelin yhteensä kymmenen¹ KODA-lapsen varhaista kielen kehitystä. Tutkimuksessa käytetyt aineistonkeruumenetodit on esitetty taulukossa 1 (seur. sivulla). Aineisto kerättiin videoimalla puolivuositain lasten vuorovaikutusta eri tilanteissa. Niistä ensimmäisessä lapsi leikki kotona kuuron vanhempansa kanssa, toisessa sekä kuuron vanhemman että kuulevan aikuisen kanssa ja kolmannessa kuule-

---

1. Tutkimukseen osallistuneista lapsista kaksi oli mukana vain pilotointivaiheessa. Väitöstutkimuksessa näiden lasten osalta analysointiin ainoastaan heidän vanhempiansa teemahaastattelut.

van aikuisen kanssa. Aineiston keruu alkoi lasten ollessa yhden vuoden ikäisiä ja päättyi kolmen vuoden iässä. Lasten *tuottavan leksikon* eli sana- ja viittomavaraston kehitystä seurattiin *Varhaisen kommunikaation ja kielen kehityksen arviointimenetelmän* (MCDI, Lyytinen 1999) avulla, ja puhutun kielen vastaanotto- ja tuottokyky arvioitiin kolmen vuoden iässä *Reynellin kielellisen kehityksen testillä* (Kortesmaa, Heinonen, Merikoski, Warma & Varpela 2001). Lisäksi lasten kieliympäristön piirteistä kerättiin tietoa vanhempia haastatteleamalla.

Taulukko 1.

Tutkimuksessa käytetyt aineistonkeruumetodit.

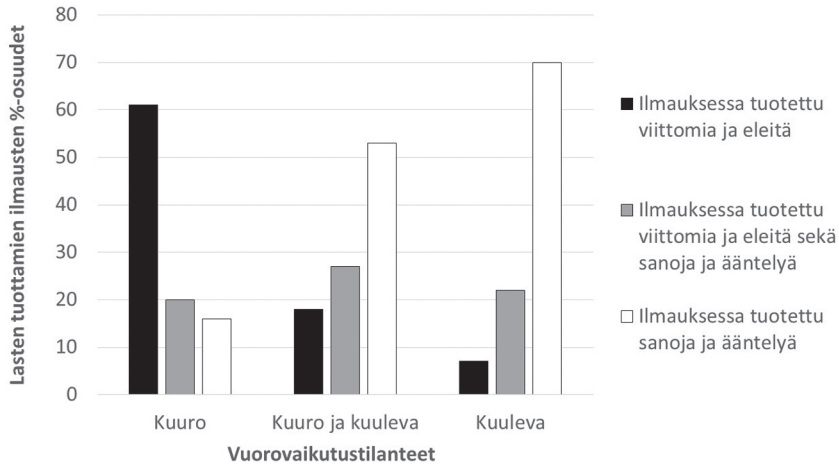
Aineistonkeruumetodi	12 kk	18 kk	24 kk	30 kk	36 kk
Vanhempien haastattelu (N = 10)	x	x	x	x	x
MCDI (N = 8)	x	x	x	x	
Reynellin kielellisen kehityksen testi (N = 8)					x
Kolmen eri vuorovaikutustilanteen videointi (N = 8)	x	x	x	x	x

Tutkimuksessani havaitsin KODA-lasten kaksikielisyyden olevan erityislaatuista monestakin syystä. He ensinnäkin omaksuvat samanaikaisesti sekä näön kautta välitettävän viittomakielen että äänen kautta välitettävän puhutun kielen ja oppivat näin tuottamaan eri kielet eri kanavia käyttäen. Tämä KODA-lasten niin sanottu kaksimodaalinen kaksikielisyys tarjosikin tutkimuksessani uudenlaisen näkökulman erityisesti kaksikielisten lasten kielten käytön tarkasteluun.

Aikaisemmissa kaksikielisyystutkimuksissa on pyritty tarkastelemaan sitä, miten ja kuinka varhain kaksikielinen lapsi pystyy erottamaan omaksuttavat kielet toisistaan (Genesee 1989; De Houwer 1990; Meisel 1994; Volterra & Taeschner 1978). Vastauksia näihin kysymyksiin on pyritty löytämään tutkimalla muun muassa kaksikielisen lapsen kykyä valita käyttämänsä kieli vuorovaikutuskumppanin käyttämän kielen mukaan sekä tarkastelemalla heidän tuottamiensa kielten yhdistämistä ja koodinvaihtoa (Comeau, Genesee & Lapaquette 2003; Paradis, Nicoladis & Genesee 2000; Petitto ym. 2001). Aikaisemmissa tutkimuksissa kielten eriytymistä kielten käytön tasolla on tarkasteltu pääsääntöisesti kahta puhuttua kieltä omaksuvilla lapsilla. Näissä tutkimuksissa haasteena on kuitenkin ollut se, että lapsi tuottaa molemmat kielet vain puhuen eli vain yhtä aistikanavaa käyttäen. Lisäksi lasten puhuen tuottamat ilmaukset ovat varhaisessa kehityksen vaiheessa vielä varsin epäselviä. Tämä on vaikeuttanut tutkijoiden mahdollisuuksia erotella, mitä kieltä lapsi kulloinkin tuottaa. Tämän vuoksi lasten pragmaattinen kielten eriytyminen on pystytty aikaisemmissa tutkimuksissa osoittamaan vasta sitten, kun lapset ovat olleet noin kahden vuoden ikäisiä ja saavuttaneet riittävät kielelliset taidot molemmissa kielissä.

KODA-lasten kohdalla heidän kulloinkin käyttämänsä kielen tunnistaminen on helpompaa, koska lapsi tuottaa kielet eri kanavia käyttäen. Tutkimuksessani havaitsinkin, että KODA-lapset onnistuivat eriyttämään kielet eli ottamaan vuorovaiku-

tuskumppaninsa käyttämän kielen huomioon jo vuoden ikäisinä. Tulosten mukaan KODA-lapset pyrkivät käyttämään manuaalista modaliteettia eli viittomia ja eleitä kommunikoidessaan kuuron vanhemman kanssa ja vokaalista modaliteettia eli sanoja ja ääntelyä kommunikoidessaan kuulevan aikuisen kanssa (kuvio 1). Tämä tulos on osoitus lasten hyvistä vuorovaikutustaidoista sekä kielten käytön eriytyemisestä jo hyvin varhaisessa kehityksen vaiheessa.

Kuvio 1. Tutkitun kahdeksan KODA-lapsen modaliteetiltaan erilaisten ilmausten käyttö eri vuorovaikutustilanteissa ikävälillä 12–36 kuukautta.

Toinen KODA-lasten kaksikielisyyden erityinen piirre liittyy kielten tuottotapaan. On hyvin yleistä, että kaksikieliset ihmiset vaihtavat ilmauksissaan kieltä kesken ilmauksen joko yhden tai useamman sanan ajaksi (Paradis ym. 2000). Ajoittain saattaa vieläkin törmätä käsitykseen, jonka mukaan kaksikielisten lasten kehityksessä kielten yhdistäminen on kieliopin vastaista ja tyypilliseksi tunnettuun kielten rakenteeseen ja käyttöön nähden poikkeavaa.

Koska kahden puhutun kielen samanaikainen tuotto on mahdotonta, puhutuissa kielissä koodinvaihto on aina perättäistä. Viittomia ja sanoja voidaan sen sijaan tuottaa myös samanaikaisesti (Emmorey, Borinstein, Thompson & Gollan 2008). Tähän ilmiöön viitataan käsitteellä *koodien yhdistäminen*. Tutkimuksessani KODA-lapset käyttivät koodien yhdistämistä selkeästi enemmän kuin koodien perättäistä vaihtoa. Koodien samanaikainen yhdistäminen oli esimerkiksi seuraavanlaista:

Riina iässä 30 kuukautta

Puhuttu kieli: *Pupu vaihtaa toiset vaatteet*
 Viittomakieli: PUPU TOINEN VAATTEET-PÄÄLLE

Paula iässä 36 kuukautta

Puhuttu kieli: *Se yrittää*
 Viittomakieli: YRITTÄÄ KÄVELLÄ

Miisa iässä 36 kuukautta

Puhuttu kieli: <i>Mäki</i>	<i>syön</i>	<i>aina pullaa</i>
Viittomakieli: SYÖDÄ	osoitus-MINÄ	AINA SYÖDÄ-PULLAA

Tämä tulos vahvistaa aikaisempien tutkimusten (Emmorey ym. 2008; Shook & Marian 2012) havaintoja siitä, että kaksikielisen henkilön molemmat kielet ovat tuotto-prosessin aikana aktivoituneina. Lisäksi tulos antaa viitteitä siitä, että kielten tuotto-prosessin aikana saattaa olla helpompaa käyttää molempia kieliä samanaikaisesti kuin valita tuotettavaksi kielistä vain toinen, jolloin on vastaavasti vaimennettava toinen. Tutkimuksessani huomasin myös, että jo varhaisessa vaiheessa KODA-lasten kielten yhdistäminen ei ollut sattumanvaraista vaan hyvin järjestelmällistä ja samantahtista. Näin ollen kaksikielisten lasten koodien yhdistämistä ja vaihtoa ei tulisi pitää kielen-käytön poikkeavina muotoina vaan osoituksina lasten kyvystä käsitellä molempia kie-liään samanaikaisesti.

Samalla kun kaksikieliset lapset omaksuvat molempia kieliään, he oppivat kielten käyttöön liittyvät sosiaaliset normit eli sen, miten ja missä tilanteissa kieliä käytetään. Kieliympäristön viestintänormit näyttivät ohjaavan myös KODA-lasten kielten yhdis-tämistä. Tutkimukseen osallistuneet lapset käyttivät koodien yhdistämistä selkeästi enemmän kommunikoidessaan kuuron vanhemman kanssa kuin kuulevan aikuisen kanssa. Tämä perustuu siihen, että kuurot ovat useimmiten kaksikielisiä, mutta kuu-levat osaavat viittomakieltä vain harvoin, minkä lapset olivat havainneet jo pieninä. Kielten samanaikainen yhdistäminen on varsin yleinen piirre myös viittomakielisillä aikuisilla. Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että kielten yhdistäminen ja vaihta-minen on tyypillistä silloin, kun henkilö käyttää vähemmistökieltä ja vaihtaa ilmauk-seen enemmistökielen sanoja (Paradis & Nicoladis 2007; Prinz 2008). Enemmistökieltä käytettäessä koodinvaihdon vähemmistökieleen on havaittu olevan harvinaisempaa.

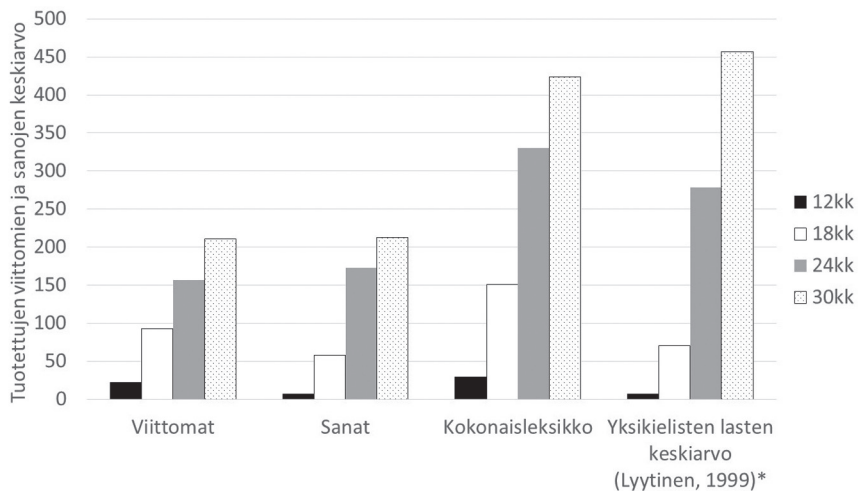
Myös lapsen omaksumien kielten asema ympäröivässä yhteiskunnassa on huomion-arvoinen asia. Aiemmissa kaksikielisten lasten kehitystä koskeissa tutkimuksissa on useasti tuotu esille, että kehittyäkseen suotuisasti vähemmistökieli saattaa tarvita enem-mistökieleen verrattuna enemmän syötöstä ja tukea ympäristöltä (De Houwer 2007; Gathercole & Thomas 2009). Perheen voi kuitenkin olla vaikea turvata riittävä vähem-mistökielen syötös ja tarjota lapselleen kielen kehityksen kannalta ensiarvoisen tärkeitä tilaisuuksia, joissa hän pystyisi käyttämään vähemmistökieltä. Viittomakieli on lasta ympäröivässä yhteiskunnassa aina puhuttuun kieleen nähden vähemmistökieliasemassa, ja tutkimuksessani tämä kielten välinen ero tulikin esiin, kun tarkastelin sekä KODA-lasten kielten kehityskulkua että heidän kieliympäristönsä piirteitä.

Kaksikieliset lapset ovat kieliympäristöltään ja kielen kehitykseltään usein hyvin heterogeeninen joukko. Yksilöllinen vaihtelu KODA-lasten kieliympäristössä sekä viittomakielen ja puhutun kielen kehityksessä oli omassa tutkimuksessanikin suurta. MCDI-tulokset myös osoittivat, että neljä lasta tuotti aineiston keruun aikana vähem-män viittomia kuin sanoja tai heidän tuottava viittomavarastonsa alkoi aineiston-keruun aikana yllättäen pientyä.

Tarkasteltaessa lasten ilmausten keskipituutta havaittiin, ettei viittomakielisten ilmausten keskimääräinen pituus aineiston keruun aikana juuri lisääntynyt. Tämä tu-

los tukee aikaisempien tutkimusten tuloksia siitä, että vähemmistökieli saattaa tarvita erityistä tukea kehittyäkseen enemmistökielen rinnalla. Niinpä KODA-lasten kohdalla täytyisi kiinnittää erityistä huomiota viittomakielen kehitykseen eikä pelkästään keskittyä seuraamaan puhutun kielen kehitystä. KODA-lasten viittomakielen taito turvaa perheenjäsenten yhteisen kielen ja kommunikaation sujumisen sekä vanhemman ja lapsen välisen suhteen ylläpidon. Kaksikielisyyden kehityksen kannalta KODA-lasten viittomakielen taito tarjoaa heille siteen viittomakieliseen yhteisöön, siihen liittyvän identiteetin ja kulttuurisen informaation. Nämä kaikki tukevat lasten kehittymistä kohti kaksikielisyyttä.

Kaksikielisten lasten kielitaidon arviointia koskevassa kirjallisuudessa on useasti korostettu sitä, että lasten molempien kielten taitoja tulisi arvioida kokonaisvaltaisesti (Core, Hoff, Rumiche & Señor 2013). Tämä tulikin esiin erityisesti tarkastellessani KODA-lasten MCDI:n tuloksia, joiden mukaan viittomakielen ja puhutun kielen tuottama leksikko jäi selvästi jälkeen suomenkielisten yksikielisten lasten ikäodotuksista (kuvio 2). Kuitenkin kun tuotetut viittomat ja sanat laskettiin yhteen, jolloin saatiin käsitys KODA-lasten kokonaisleksikosta, se ylsi lähelle ikäodotuksia. Puhutun kielen ymmärtämistä ja tuottamista mittaavassa Reynellin kielellisen kehityksen testissä vain kolmen lapsen tulokset ylsivät kolmen vuoden iässä ikätovereiden keskiarvon tasolle. Huomionarvoista on, että tässä tutkimuksessa käytetty Reynellin kielellisen kehityksen testi arvioi ainoastaan KODA-lasten toisen kielen kehitystä eikä näin ollen kielellisiä taitoja kokonaisuudessaan.

Kuvio 2.

Tutkittujen kahdeksan KODA-lapsen tuottamien viittomien ja sanojen lukumäärä sekä kokonaisleksikon koko MCDI-tulosten mukaan ikävälillä 12–30 kuukautta.

* Yksikielisten suomen kieltä omaksuvien lasten (N = 95) tuotettujen suomen kielen sanojen keskiarvo (Lyytinen 1999).

Kaksikieliset lapset ovat hyvin heterogeeninen joukko, mikä asettaa lasten arvioinnissa suuria haasteita sekä tutkijoille että kliinistä työtä tekeville puheterapeuteille. Koska lapset ovat keskenään hyvin erilaisia, on vaikea löytää selviä tuntomerkkejä, joiden avulla pystyttäisiin luotettavasti erottamaan poikkeavat kaksikielisen kehityksen piirteet tyypillisiksi tiedetyistä piirteistä. Tutkimukseni perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kaksikielisen lapsen kehitystä arvioitaessa on pyrittävä ottamaan huomioon molemmat lapsen omaksumat kielet sekä arvioitava mahdollisimman kattavasti myös lapsen kieliympäristön piirteitä. Testimuotoinen arvio ei välttämättä tuo esiin oikeaa kuvaa lapsen kielellisistä taidoista, ja tuloksia tulkitessa onkin noudatettava varovaisuutta. Puheterapeutin työn kannalta tärkeää on huomioida myös kaksikielisen lapsen perheen tarvitsema tuki ja kannustus vähemmistökielen kehityksen ja perheen oman kielen käytön turvaamiseksi. Tutkimukseni toi esiin sen, että KODA-lapset ovat selvästi kaksikielinen joukko ja heidän kielen kehityksestään on löydettävissä kaksikielisen kehityksen tunnuspiirteitä. Tutkimani KODA-lapset myös osoittivat sen ihmeellisen potentiaalin, joka lapsilla on jo hyvin varhain kieliä omaksuessaan ja jonka varassa he osaavat muokata kielten käyttöään eri tilanteiden ja vuorovaikutuskumppanien mukaan.

Lähteet

- COMEAU, LIANE – GENESEE, FRED – LAPAQUETTE, LINDSAY 2003: The modelling hypothesis and child bilingual code-mixing. – *International Journal of Bilingualism* 2 s. 113–126.
- CORE, CYNTHIA – HOFF, ERIKA – RUMICHE, ROSARIO – SEÑOR, MELISSA 2013: Total and conceptual vocabulary in Spanish–English bilinguals from 22 to 30 months. Implications for assessment. – *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* 56 s. 1637–1649.
- EMMOREY, KAREN – BORINSTEIN, HELSA – THOMPSON, ROBIN – GOLLAN, TAMARA 2008: Bimodal bilingualism. – *Bilingualism: Language and Cognition* 11 s. 46–61.
- GENESE, FRED 1989: Early bilingual development, one language or two? – *Journal of Child Language* 16 s. 161–179.
- HOFF, ERIKA – CORE, CYNTHIA – PLACE, SILVIA – RUMICHE, ROSARIO – SEÑOR, MELISSA – PARRA, MARISOL 2012: Dual language exposure and early bilingual development. – *Journal of Child Language* 39 s. 1–27.
- DE HOUWER, ANNICK 1990: *The acquisition of two languages from birth. A case study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2007: Parental language input patterns and children's bilingual use – *Applied Psycholinguistics* 28 s. 411–424.
- DE HOUWER, ANNICK – BORNSTEIN, MARC – PUTINCK, DIANE 2013: A bilingual-monolingual comparison of young children's vocabulary size. Evidence from comprehension and production. – *Applied Psycholinguistics* 35 s. 1189–1211.
- KORTESMAA, MARKETTA – HEIMONEN, KRISTA – MERIKOSKI, HANNELE – WARMA, MAIJA-LEENA – VARPELA, VIRPI 2001: *Reynellin kielellisen kehityksen testi*. Helsinki: Psykologien Kustannus.
- LYYTINEN, PAULA 1999: *Varhaisen kommunikaation ja kielen kehityksen arviointimenetelmä*. Jyväskylä: Niilo Mäki Instituutti & Jyväskylän yliopiston lapsitutkimuskeskus.

- MEISEL, JÜRGEN 1994: Code-switching in young bilingual children. The acquisition of grammatical constraints. – *Studies in Second Language Acquisition* 16 s. 413–441.
- PARADIS, JOHANNE – NICOLADIS, ELENA 2007: The influence of dominance and socio-linguistic context on bilingual preschoolers' language choice. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 10 s. 277–297.
- PARADIS, JOHANNE – NICOLADIS, ELENA – GENESEE, FRED 2000: Early emergence of structural constraints on code-mixing. Evidence from French-English bilingual children. – *Bilingualism: Language and Cognition* 3 s. 245–261.
- PETITTO, LAURA – KATERELOS, MARINA – LEVY, BRONNA – GAUNA, KRISTINE – TÉTREAULT, KARINE – FERRARO, VITTORIA 2001: Bilingual signed and spoken language acquisition from birth. Implications for the mechanisms underlying early bilingual language acquisition. – *Journal of Child Language* 28 s. 453–496.
- PRINZ, GINGER 2008: *Sign and speech in family interaction. Language choices of deaf parents and their hearing children*. Doctoral thesis, Department of Linguistics, University of Texas at Austin.
- SHOOK, ANTHONY – MARIAN, VIORICA 2012: Bimodal bilinguals co-activate both languages during spoken comprehension. – *Cognition* 124 s. 314–324.
- VOLTERRA, VIRGINIA – TAESCHNER, TRAUTE 1978: The acquisition and development of language by bilingual children. – *Journal of Child Language* 5 s. 311–326.

Laura Kanto: *Two languages, two modalities. A special type of early bilingual language acquisition in hearing children of deaf parents*. Oulu: Oulun yliopisto 2016. Väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/urn:isbn:9789526211770>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
 etunimi.sukunimi@puheterapeutti.fi